

פרולוג

פרנקפורט, תר"ל 1870

אמא תמיד דאגה ששרה תהיה אדם מועיל ושווה ערך, ועל אף שזה קשה להיות מועיל כשרעבים כל הזמן, ומסובך להיות שווה ערך כשלכל הילדות מסביב יש יותר בגדים ויותר מגדנות ממה שהיא העזה אפילו לחלום, עדיין ניסתה שרה לעמוד במשימה בכבוד.

היא ידעה לתקן שמלות קטנות של בובות בד, ותוך כדי שיחקה בהן קצת, עד שהייתה צריכה להחזירן. היא ידעה כיצד משפשפים אבן באבן אחרת עד שהאבנים מחליקות כמעט, ואפשר לשחק בהן בקלות על המדרכה. היא הסירה אבק מהמיניאטורות שבמזנון של פראו מנדלסון, בזמן שאמא חבטה בשטיחים.

ומעולם, מעולם לא הייתה מטרד. ומעולם, בכל עשר שנותיה, לא ביקשה נדבת יד.

אבל עכשיו אמא הלכה, ושרה עמדה מרעידה בשמלתה האחת מול אחות נרגנת בבית החולים הציבורי, וידעה שהיא נכשלת במשימתה. שפתיה רעדו, והיא חשקה אותן בכח. מתאמצת להישאר זקופה.

"הודענו על הפטירה לוועד היהודי", אמרה האחות בקול חסר סבלנות. "אבל מה אני אמורה לעשות עם הילדה?"

"הם אמורים לטפל גם בה, לא?" העירה אחרת ומילאה מזרק בחומר בעל אדים חריפים. "או שהיהודים דואגים רק למתים שלהם."

"עד שהם יגיעו יהיה לילה", אמרה האחות הראשונה ושלחה מבט כעוס לעבר שרה שעמדה נטועה במקומה. "בית חולים אינו יכול לאפשר לילדים להסתובב בו יום שלם."

"אני הולכת כעת", לבשה אחות שלישית מעיל. "מצטערת על שאיני יכולה לעזור לך בנושא."

"יפה יפה", רגזה האחות. "כולכן תלכנה, ואני אשאר פה עם-רגע!" היא עצרה בתנועת יד סמכותית את השלישית. "לא אמרת פעם שאת שכנה של דוקטור קאופמן?"

"כן", אמרה ההיא לאט.

"הוא יהודי, חבר ועד הקהילה היהודית", ספקה האחות כף אל כף. "קחי אליו את הילדה!"

"ככה?" פקפקה השלישית. "אין שום נוהל רשמי בנושא? שום-"

"שום כלום! היא יהודייה, הוא חבר ועד, תני לו את הילדה ותלכי."

"אבל-"

“אין אבל! לאואר?” היא פנתה לשרה. “את הולכת עם האחות מרתה!”

שרה לא זזה.

“אבל-” התחילה שוב מרתה והשתתקה. היא חבשה את כובעה הקטן, פסעה לכיוון דלת היציאה ואמרה בלי להסיט ראש: “בואי!” היא אינה רגילה לא לציית למבוגרים.

“לכי אתה, לאואר”, דחפה אותה קלות האחות.

“אמא”, אמרה שרה שנדחפה קדימה, ולא הוסיפה לפסוע יותר.

“אמא שלך איננה”, אמרה לה האחות. “ולי אין זמן לבזבז יותר.”

“היא שם”, החוותה שרה על המסדרון ממנו באה.

“אמא שלך מת-” שרה כבר לא הייתה שם בשביל לשמוע. היא פרצה החוצה, רצה במסדרון, הנה, ימינה, שמאלה, דלת ראשונה ליד הקיר, היא מכירה כבר את הדרך בחושך, פתחה את הדלת ונעצרה.

על המיטה של אמא שכב איש גדול והשתעל בקול אימים.

“אמא?” היא לחשה.

האיש נפנה אליה, זקנו ושער ראשו אפורים וארוכים. “אמא?” הוא צחק בקול מפחיד, “אמא?”

שרה בהתה בו.

פתאום תפסה בכתפה יד קשה ואמרה: “את פה!” היא הסתובבה בבהלה, זו הייתה האחות מרתה. “בואי כבר, אני מאחרת הביתה!”

היא העיפה מבט אחרון במיטה של אמא, חככה בדעתה, ומיהרה אחרי המעיל החום.

הן יצאו מבית החולים, הלכו ברחובות רחבים והומי אדם. מרתה פסעה בפסיעות גדולות, ושרה רצה אחריה. הן עלו לקרון הציבורי, ירדו ממנו אחרי מספר תחנות והמשיכו לפסוע במהירות. המון אנשים היו סביב, וילדות עטופות היטב במעילי צמר חזרו מבית הספר. שרה רצה ביניהם בשמלתה וניסתה להדביק את הקצב של האחות. היא ידעה שזו שאלת שטות, ובכל זאת שאלה: "את תספרי לאמא שלקחת אותי?"

האחות נעצרה והסתכלה בה במבט מוזר. אחר כך לא ענתה והמשיכה ללכת. ושרה שידעה בעצמה את התשובה, אמרה, מתנשפת במהירות: "אם היא פתאום תבוא ותשאל אותך, אז תגידי לה". והן המשיכו לרוץ.

בסוף עצרה מרתה ממרוצתה ונעמדה תוהה לפני שער ברזל גדול שהיה פתוח לרווחה. שרה הגיעה רגע אחריה ונעצרה אף היא.

השער היה חלק מגדר גבוהה ומסוגננת, שהקיפה בית רחב ומרשים בן שלוש קומות. מרכבות נעצרו לצדו ופלטו מתוכן אדונים חבושי צילינדרים וגברות מהודרות בכובעים קטנים.

עוד מרכבה נעצרה, ומרתה ביררה אצל היורדת: "מה האירוע שנחגג כעת אצל משפחת קאופמן?"

הגברת נעצה בה מבט סקרן. "בנם הצעיר מתחתן היום".

האחות גלגלה עיניים בייאוש וסקרה את זרם האנשים הנכנס. השעה הייתה קרובה לשלוש, והשמש האירה את הקרח שבגינות הבתים בכל גוני הקשת. היא הסתכלה ימינה ושמאלה, ובהחלטה

פתאומית תקעה שני ניירות בידיה של שרה ואמרה חפוזות: "היכנסי לבית והציגי את עצמך, אלו המסמכים שלך, אל תאבדי אותם!" שרה פערה עיניים, והאחות הנהנה, "הם יהודים כמוך. הם ידאגו לך".

רגליה של שרה כמו ננעצו במקומן, ופיה נקפץ. היא הייתה מבוהלת, ובכל זאת שמרה על צלילות דעתה. אף אחד לא הזמין אותה לפה. ילדים אינם באים לחתונות. אנשים מועילים ושווי ערך כמו שאמא אוהבת, אינם מגיעים למקומות שהם אינם רצויים בהם. היא הניעה את ראשה בסרבנות, אבל האחות לא הייתה שם כבר, דמותה נראתה ממהרת במורד הרחוב בעודה מנופפת במטפחתה לאחור - "כנסי, אמרתי!"

שעה שלמה המתינה שרה ליד הגדר, פיה חתום בקו החלטי וידיה אווזות במסמכים. האוויר הלך והתקרר, שפתיה הלכו והכחילו, היא רעדה.

בסיומה של השעה היא עצמה עיניים, ניסתה להסיט מהן את דמותה המאוכזבת של אמא, ונכנסה דרך השער. היה לה קר, היא לא הצליחה לחשוב באופן צלול מה היא עונה לאמא אם היא מגיעה פתאום. אבל אמא לא הגיעה, והיא הלמה בדלת הבית, קפואה.

את הדלת פתחה משרתת, שלא שמחה בכלל לראות אותה. ללא מילים הגישה שרה את המסמכים. המשרתת קראה אותם, וממילה למילה היא שמחה עוד פחות.

"היום מתחתן מנפרד", היא דחפה אותה במעלה המדרגות לעליית הגג. "את לא יכולה להופיע פה כך פתאום ולהפריע".

שרה מיהרה בגרם, כמעט כשלה. "חכי פה עד לסיום החתונה!" הכניסה אותה המשרתת לחדר קטן עם מיטה וארונית. אחר כך היא

הכניסה גם שתי לחמניות, ואסרה על הילדה בפנים כעוסות מאד לרדת למטה.

היה חם בחדר, וזה היה הפרט העיקרי והחשוב. חום גופה של שרה הלך והתייצב, היא אכלה לחמנייה אחת, ואת השנייה החביאה. אחר כך נשכבה על המיטה בלי לחלוץ נעליים.

תמונות התחילו לרוץ במוחה: בית החולים, המיטה של אמא.

היא קמה ממקומה, מבוהלת. לא רצתה לחשוב על זה. בזהירות פתחה את דלת החדר. הדי הנגינה פרצו פנימה. היא סגרה את הדלת באחת. אבל במיטה המתינו לה שוב בית החולים והמיטה, וכמעט עיוורת היא פתחה שוב את הדלת ויצאה.

האוויר היה רווי הדי מוזיקה והבל תבשילים. היא מצאה פינת תצפית נוחה בחלקו התחתון של המעקה, והביטה באנשים הרבים שמילאו את הלובי.

כולם למטה היו אנשים חשובים מאד, שווים מאד. עיניה הבוחנות של בת העשר כבר ידעו להבחין בין אדם שמצדיק את קיומו לשאינו, והאורחים של משפחת קאופמן היו חשובים במידה ששרה לא נתקלה בה מקרוב אף פעם. הם היו עשירים, הם היו מכובדים.

שני אנשים הדורי פנים בולטים בזקניהם נכנסו, שרה תהתה מי הם. הכל היה עליז, מהודר ונינוח.

פתאום היא שמעה קול פסיעות עמום נבלע בשטיחי המדרגות. מבוהלת היא נעמדה בתנוחה מתגוננת, אומדת את המרחק לחדר.

הפסיעות נעצרו בקומה השנייה. האוויר השתחרר מריאותיה והיא התיישבה שוב. הזמן עבר, היא כבר הייתה עייפה מאד, רעבה,

המיטה בחדר הייתה שחורה ומפחידה, ואמא לא הייתה שם כדי להסיט את השיער הסתור מהעיניים ולומר לה לילה טוב.

אם רק היו מרימים האנשים את פניהם, היו רואים את פרצופה הקטן תחוב בין שני מוטות עץ מגולפים במעקה, מביט בעיניים גדולות בחוגגים.

אבל האנשים השיקו כוסות יין מצטלצלות זו בזו, וקיבלו בתודה תופינים ממלצרים לבושי הדר.

בבוקר למחרת נדהמה פראו קאופמן לראות את הילדה ישנה בראש גרם המדרגות, מקופלת על השטיח כשראשה בין ידיה.

שרה קפצה ממקומה ברגע שנגעה בה הגבירה. ובושה, בושה גדולה ואיומה מילאה אותה בזמן שהפראו המבולבלת קראה את המסמכים והרימה אליה מבט מרוכך.

פראו קאופמן חזרה לדפים לקריאה נוספת, ושרה רק רצתה לברוח, לברוח, להימוג או להיעלם. רק לא לעמוד ככה, בשמלתה האחת המלוכלכת, כשאמא לא פה, ואינה יכולה להסביר שהיא הבת שלה; כשאף אחד אינו יכול לדעת שהיא כן אדם מועיל ו-

“קוראים לך שרה?” שאלה פראו קאופמן, וכל הרוך במילותיה.

מרוב בושה שרה לא הצליחה אפילו להנהן.

לחם הוא לא הבעיה

פרנקפורט, תרל"ו 1876

חוקי בית היתומים נוקשים וחד משמעיים, ושרה, למרות גילה ומעמדה - צריכה לציית להם כמו כולן. שעת הכניסה למיטה היא תשע, בתשע ועשרים תם הזמן המוקצב לקריאה, ומתשע עשרים וחמש אסור לפתוח עיניים עד הבוקר.

אבל היום היא אינה מצליחה לציית. וכשדנדון האורלוגין מהקומה התחתונה מדווח שהשעה היא עשר בלילה, מתרוממת שרה לישיבה, ופחד עמום לופת את גרונה.

אסור לבכירת החניכות במוסד החשוב הזה להיתפס כשהיא מפירה את הכללים. אסור לנערה בת שש עשרה להתקשות להירדם בשל שמועות לא מבוססות. אסור ליהודי להיות כל כך חסר ביטחון, ו-

היא מנערת בחוזקה את ראשה, אבל הדבר אינו מביא שום תוצאות פרט לרעש מיותר, שגורם לבטי במיטה הצמודה להיאנח ולהתהפך לכיוון השני.

היא רוצה לקום, לצאת להסתובב בחצר, אפילו רק לשבת על אדן החלון שבקצה החדר ולנשום את האוויר של סוף החורף. חמישים הסנטימטרים של רוחב המיטה סוגרים עליה. היא יושבת כנציב מלח חסר תזוזה על שמיכתה ועוצרת את עצמה בכח.

“פססט, שרה”.

היא מסיטה את ראשה בתנועה איטית ויגעה. “כן, לילי?”
ילדה בת אחת עשרה מהמיטה שלצדה השני משתחלת משמיכתה ומתיישבת בתנוחה דומה לשלה.

שרה נאנחת. “אם פראו טאובר תיכנס, היא תכעס עלייך מאד”.

“גם עלייך”, מציינת לילי.

שרה מנידה בראשה ואינה עונה.

“שמעת מה דיברו היום בארוחת הערב? בית היתומים לא יקבל יותר כסף מוועד הקהילה”. לילי בולעת את המילים, “לא יהיה להם כסף לקנות לנו אוכל”.

שרה מתנערת וממקדת את מבטה בילדה. “מאין נכנסה השטות הזו למוחך הקטן?”

“בית היתומים הולך להתנתק מהקהילה הכללית, נכון?”

היא שוב מנידה ראש לאט.

“כל הכסף אצלם, נכון?” ממשיכה הילדה בנשימה אחת, “גם הכסף שלנו!” הביטול שהיא רואה בעיניה של חברתה המבוגרת - שולח את שתי ידיה למותניה, והבעתה נעשית לוחמנית: “זוה שאת קשישה ממני בחמש שנים - לא אומר שאת צריכה לשקר אותי!”

“כסף לאוכל יהיה כאן תמיד, בעזרת הבורא”, שרה נשענת על ראש המתכת של המיטה, והפחד הגדול נוטש אותה לטובת עייפות כבדה. “ואם הקהילה החדשה שלנו לא תצליח לספק אותו, אז יביאו מהמבורג, ואפילו מפרשבורג”. היא תופסת את מבט עינה של הילדה. “אוכל יהיה כאן תמיד, שומעת?”

ורק כשמתרפה המבט העז מולה, היא נותנת לעצמה לעצום עיניים ולומר לעצמה את המילים שטרדו את שלוותה מהערב.

כסף לאוכל יהיה כאן תמיד, אבל בכלל לא בטוח שהם יוכלו להרשות לעצמם להמשיך להאכיל פיות של נערות בוגרות, שכבר מזמן אינן בגיל הרשמי של חניכות המוסד.

“לכי לישון, לילי. כבר מאוחר ממש”.

הילדה מתחפרת שוב תחת שמיכת הצמר שלה, עוצמת עיניים ופותחת אותן. “את לא הולכת לישון”, היא אומרת, מוטרדת, “ופראו טאובר יכולה להיכנס כל רגע”.

שרה מחייכת בקושי ונשכבת בתנועות איטיות. “לילה טוב, לי-” את הדממה שסביבן קוטעת יבבה מהוסה, מבוהלת, מהצד השני של חדר השינה. שרה קופאת באמצע תנועותיה.

שוב נשמע קול הבכי, חנוק אך היסטרי.

“לורה”, אומרת לילי בקול ידעני. “זה הקול של לורה מקבוצת הקטנות”.

“לורה איינהורן?”

“ליסל אמרה היום בשולחן של הקטנות שלא יהיה פה יותר אוכל”, מדווחת לילי מתחת לשמיכתה, “היא תיארה איך כל אחת תקבל פרוסת לחם פעם בשבוע, וחמאה פעם בחודש, וכדי שלא תרעבנה הן תצטרכנה ל-”

“די, די, הבנתי”, קוטעת אותה שרה בקול עצור, מתרוממת שוב, הפעם לעמידה.

“מה את עושה?” נאנקת לילי. האיסור החמור ביותר בחוקי הבית הוא - לקום מהמיטה בשעת השינה. שרה פוסעת לכיוון ממנו נשמעות ההתייפחויות, ולילי קוראת אחריה: “עוד רגע פראו טאובר עולה. את תצטרכי לקלף תפוחי אדמה במשך שבועיים, לא תקבלי פודינג, לא תצאי לבית הכנסת בשבת, שרה -”

אבל שרה כבר רחוקה ממנה, מפלסת את דרכה בזהירות בין המיטות הרבות, נזהרת לא להעיר אף אחת.

הבכי עולה מהחלק הכי דרומי בחדר, מהוסה בתוך כר לבן. בלאט היא פוסעת ונעצרת מעל המיטה. דמות קטנה שוכבת שם ובוכה.

“לורה”, היא לוחשת.

הבכי נחנק באחת.

“לורה”, שרה כורעת על הרצפה. “זו אני, שרה לאוואר.”

מבוהלת נתמכת הילדה במרפקיה ומרימה את פלג גופה העליון. היא בת שש, אבל נראית קטנה מכך, ועטרת התלתלים השחורים שמקיפה את ראשה לחה מדמעות ומזיעה.

שרה מתקרבת מבלי לשנות תנוחה: "את רוצה לספר לי למה את בוכה?"

עיניה הירוקות של לורה קרועות באימה, אבל היא אינה פוצה את פיה.

שרה נושכת את שפתיה. לורה הגיעה הנה רק לפני חודש, ושתקה רוב הזמן. הקטנות תמיד כרכרו סביב שרה וקיוו לתפוס את תשומת לבה, אבל את לורה היא לא הספיקה עדיין להכיר.

"אלו סיפורי הבדיות של ליסל?" היא שואלת בקול שקט, "הדיבורים המצחיקים שהיא דמיינה בחלומה?"

פיה הקטן של הילדה רוטט, אבל היא אינה נעה.

"את פוחדת שלא יהיה כאן אוכל?"

יבבה חומקת מפיה הנעול של לורה.

שרה נאנחת ומתרוממת. קול פסיעות קלוש מגיע לאוזניה, היא מקווה שזו אינה פראו טאובר. עיניה של לורה עוקבות אחריה. היא מסיטה מעט את השמיכה ומתיישבת על המיטה. רוצה לשלוח יד לכתפיים הקטנות, אבל תנועת רתיעה של לורה משלבת את ידיה של שרה על ברכיה. "אוכל יהיה פה מספיק לכולם", היא אומרת בקול ברור וחתוך, "גם אם התקצוב הקהילתי ייפסק, ולא משנה אילו שטויות ליסל אומרת".

לורה מתנשמת וממשיכה לשתוק.

"היהודים ששומעים בקול הרב הירש מבוססים מספיק בשביל להחזיק אותנו, ויש להם גם הרבה ידידים מחוץ לפרנקפורט". היא אינה בטוחה שבת השש מבינה כל מילה, אבל טון דיבורה השקט

והנחרץ מרפה מעט את תנוחתה של הילדה, והיא תולה בה עיניים קשובות. "תמיד יהיה על השולחן מספיק לחם וחמאה ומרק".

לורה ממשיכה לשתוק, ושרה תוהה אם להמשיך. "בשבת יש גם פודינג. את אוהבת פודינג?" היא מחכה לתשובה, ומשזו אינה מגיעה היא אומרת לאט ובטון מסכם: "אני אוהבת מאד. וגם את זה יהיה בעזרת ה' כל שבת".

היא מתחילה להתרומם, אבל ידה של לורה נשלחת ותופסת בכף ידה. שרה נעצרת, היד קרה, היא לוחצת אותה, מופתעת. "את לא רוצה שאלך?"

לורה כצפוי אינה עונה, אבל ידה הקטנה אוצזת בחוזקה בידה של שרה, במסר חד משמעי. שרה מתיישבת שוב, אינה בטוחה שהיא פועלת נכון.

הקטנה מתכרבלת שוב בשמיכתה ולא עוזבת את אחיזתה בשרה. נשימותיה מתנשפות קמעה בתחילה, אך ככל שחולפות הדקות הן נרגעות ונעשות סדירות. שרה יושבת תוהה, אבל הנמנום שמתחיל לעטוף את הילדה מונע ממנה לזוז כדי שלא להעיר אותה.

כך היא יושבת שם, ידה מלטפת בהיסח הדעת את כף היד הקטנה שאצלה, והמועקה שנעלמה ממנה בדקות האחרונות שבה ומתיישבת בבסיס גרונה.

כל מה שאמרה לילדות נכון ביחס אליהן. השאלה מה יהיה אֶתה.

הן פוחדות על הלחם שלהן, היא משערת שלא זו תהיה הבעיה שלה. מה כן? היא לוחצת קלות את אצבעותיה של לורה, אינה מסוגלת להרהר במה כן, לא יכולה אפילו לחשוב את זה במילים.

היא תשכנע אותם לתת לה להישאר. היא תצליח. כבר שלוש שנים היא מצליחה. היא תשלם להם, בעבודה במקום הזה, את כל המארקים החודשיים שעולה ההחזקה שלה. הם יסכימו. היא חייבת שהם יסכימו.

אצבעותיה של לורה הישנה מחליקות מתחת ידה. היא קמה לאיטה ומגלה את פראו טאובר בפתח חדר השינה. הדם אוזל מפניה.

פראו טאובר טרם מבחינה בה בחסות החשכה. היא עוברת בין המיטות, מרימה שמיכה שנפלה מהני, מקשיבה לשיעול של פסיה.

שרה אומדת את המרחק בינה לבין מיטתה. אין סיכוי להגיע אליה בלי להיתפס. היא מתיישבת שוב, בדממה, על מיטתה של לורה. איך הסתבכה ככה, כשהיא זקוקה לכל גרם של רצון טוב מצד הצוות?

פראו טאובר ממשיכה לפסוע בלאט בין הילדות הישנות. שרה אינה יכולה לעמוד במתח וקמה שוב, חושפת את עצמה.

“שרה לאואר?!“

היא שותקת. יודעת שעברה על החמורים שבחוקי הבית.

‘זו לורה’, היא רוצה להגיד. ‘רצות בבית היתומים שמועות מפחידות, הילדות מבוהלות’. רוצה אבל שותקת. כשמבוגר נוזף, שותקים ולא מצטדקים.

אבל פראו טאובר אינה נוזפת. היא סוקרת דקה ארוכה את הנערה העומדת לפניה, שותקת דקה נוספת ואומרת: “שרה, מחר בבוקר, היכנסי בבקשה למשרד שלי. אנחנו צריכות לשוחח.”